

<https://doi.org/10.59424/debreceeniszemle/2024/32/2/293-294>

A régi református egyházi élet tükrői: a tiszántúli zsinati iratok

Dáné Veronka, Szabadi István (szerk.): *A Tiszántúli Református Egyházkerület zsinati iratai, I. köt., 1578–1735,*

Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület

Levéltára, 2022 (Editiones Archivi Districtus Reformatorum
Transtibiscani, 24).

Idősebb Révész Imre, Tóth Sámuel és Borovszky Samu százhusz-százötven évvel korábbi igyekezetét követően 2022-ben megjelent a Tiszántúli Református Egyházkerület 1735-ig terjedő zsinati iratainak kiadása. A sajtó alá rendező Dáné Veronka és Szabadi István bevezetője feltárja az említett egyháztörténet-szek áldozatos munkáját, mint a hiánypótló forráskiadás előzményeit. A forrásokról szólva elosztatnak egy korábbi félreértést, miszerint a kerületnek létezett egy „nagyobb” jegyzőkönyve, amelyből átmásolták

vagy kivonatolták a Levéltárban őrzött „kisebb” jegyzőkönyvet. Az egyházkerületi zsinati jegyzőkönyv kéziratosa anyaga mellett az egyházmegyei jegyzőkönyvekből és ritka nyomtatott forrásokból állt össze a kiadvány.

A zsinati jegyzőkönyv vezetéséről és a zsinatok tartásának rendjéről értekező szerzők kimutatják, hogy Debrecen és Várad toronymagasan kiemelkedik a gyűlések helyszínül szolgáló települések közül. Ha az összes zsinat helyszínét nézzük, akkor az a kép rajzolódik ki, hogy a 122 ismert gyűlés közül csak mindent hatodikat tartották Debrecenben, vagyis: nem volt mindig a cívisváros a kerület (egyetlen) központja, a mainál jelentősebb szerepe volt az egyházmegyei (esperesi) központoknak, különösen a bihari traktus központjául szolgáló Váradnak az 1660. évi török ostromig. A régi idők bizonytalan viszonyai között (utak állapota, hadak járása, áradások, járványok, stb.) mindennek gyakorlati jelentősége volt.

Az átírás és kiadás módjára vonatkozó megjegyzések után következik a tulajdonképpeni szövegek közlése, amely három évkörben történik: 1578–1600, 1601–1700 és 1701–

1735. A sajtó alá rendezők a többnyire latin nyelvű régi iratokat nem fordították le magyarra terjedelmi okokból, az eléjük írt magyar nyelvű regeszták segítik a megértésüket. A zsinatok kronológiai rendjében kiadott szövegeken belüli navigálást a szöveg pontokba szedése és utólagos sorszámozása könnyíti meg.

A *Zsinati iratok* első kötetében kiadott szövegekből kirajzolódik a 16–18. századi egyházkerületi gyűlések menete. A személyi ügyek közül a püspökválasztás (a kerületi iratok, oklevelek és a kassa átadása), az esperesek megerősítése mellett a lelkészek új gyülekezetbe való kirendelése (ordináció) rendszeresen visszatér az iratokban. A szolgálatba lépő ifjú lelkészek nyilvános vizsgáztatása (disputatio teológiai témákról: az egyházzól, az Antikrisztusról, az egyházfegyelemről, a Miatyánkról, a lelkészek evangéliumi elhívásáról, a böjtről stb.), az egyház belső életének rendezése, a fegyelmi ügyek és a külső (többségében házassági) ügyek tárgyalása mellett számos olyan történet is megörökítették az iratok, amelyek érdekes adalékokkal szolgálnak a régi korok kutatói számára. Figyelemre méltóak az ordinációs, azaz a gyülekezetekbe kiküldött lelkészeket listázó névsorok, amelyek gyakran az egyetlen források lehetnek a tiszántúli eklézsiák archontológiájára nézve.

A lelkészek és tanítók ellen indított fegyelmi ügyek között felbukkannak az illetlen táncolásért, rágalmazásért, verekedésért, részegeskedésért beidézett személyek nevei.

Aki az egyházi joghatóság elé került bűnök alapján ítéli meg a kora újkor református egyházi értelmiségijeit, torzképet alkot. Csak a legkirívóbb esetek jutottak el a kerületi gyűlésekre, és azokról, akik évtizedeken át hűségesen szolgáltak, hallgatnak az iratok. Nem csak a települések közrendjét megzavaró ügyeket tárgyaltak a zsinatok, hanem dogmatikai értelemben véve eltévelyedettekről is olvashatunk. A 16. század végén egyeseket anabaptizmus vagy az Erdélyben jelentős hátországgal bíró Szentháromságtagadó irányzat felé hajlókat „arianizmus”; a 1630-as években a németalföldi gyökerű arminianizmus, a század közepén pedig puritanizmus miatt fogtak perbe.

Az iskolai ügyekről nyilatkozó forrásokból adatokat nyerhetünk a tanítás és a vizsgák menetére, olykor még a tananyag tartalmára nézve is. A zsinati iratokba foglalt rendelkezéseket érdemes lehet összevetni a vizitációs iratokból kinyerhető adatokkal, hogy kiderüljön: a kerületi gyűléseken meghozott döntés (például a *Heidelbergi Káté* tanításáról) hogyan valósult meg a hétköznapi életben. A külföldi egyetemjárás egyházkerületi szabályozásáról tanúskodik például a wittenbergi és a heidelbergi akadémiákra utazó peregrinuszok intése a pazarlás és hiábavaló mulatozás miatt. Az akadémiákról visszatérők tudományát és erkölcsét pedig alaposan megvizsgálta a lelkészi testület.

A kiadott zsinati iratokat a latin szavak és kifejezések jegyzéke kíséri, amelyet haszonnal forgathatnak a holt nyelvben kevésbé járatos olvasók. A gyakrabban előkerülő témákat csokorba szedő tárgymutató használatával akár több kisebb résztanulmányra való anyagot is összegyűjthetünk. A hasonló tudományos kiadványok elmaradhatatlan részeként személynévmutató és helynévmutató segít eligazodni a szövegekben.

A Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárának csaknem három évtizedes múltra visszatekintő sorozatában megjelent újabb kötetet a legnagyobb haszonnal a tiszántúli reformátusság múltjával foglalkozó

egyház-történetészek forgathatják. Ugyanakkor a benne található számos területet érintő adalékok miatt a helytörténetészek és a művelődéstörténetészek számára is tartogat értékes forrásanyagot. A Levéltár korábbi kiadványaihoz hasonlóan a kötet elektronikus változata ingyenesen letölthető az intézmény honlapján (<https://leveltar.drk.hu/gyujtemenyek/kiadvanyaink/>).

Oláh Róbert
tudományos főmunkatárs
Debreceni Református Kollégium
Nagykönyvtára